

De vierde weg

Een manifest

Dit manifest is geschreven uit onvrede met de koers van de PvdA. Na de ervaringen van de crisis in de jaren zeventig en tachtig, waarin de sociaal-democratie zich geconfronteerd zag met de onontkoombaarheid van de zorg voor een gezonde economie, heeft de partij haar ideologische veren afgeschud. Pragmatisme voert nu de bovenaan en de partij heeft zich aangepast aan het dominante markdenken. Na vijf jaar regeren met de vvd onderscheidt de PvdA zich steeds minder van de doorsnee neoliberale partij. Voor 'onorthodoxe' ideeën is dan ook geen plaats meer. Een pleidooi voor lastenverlichting krijgt meer steun dan een nieuwe visie op de verzorgingsstaat. Solidariteit krijgt weinig aandacht omdat men (onterecht) meent dat de middengroepen – het electoraat – daarin niet geïnteresseerd zou zijn.

De noodzaak om te komen tot een gezonde economie heeft de sociaal-democratie doen vergeten dat ze haar bestaansrecht ontleent aan het doel een menswaardig bestaan voor een ieder te creëren. Daarmee is dit manifest een verwerping van de Derde Weg van Blair, Schröder c.s. De Derde Weg spreekt van het in staat stellen van een ieder tot het zelf zorgen voor een menswaardig bestaan. Daarbij vergeet zij die mensen die daartoe niet in staat zijn.

Uiteindelijk is de opbouw van de inkomenspyramide in de afgelopen eeuw niet wezenlijk veranderd. Wel veranderd is de wijze waarop we naar dat inkomensbouwwerk kijken en er over spreken. Sociale ongelijkheid bestaat nog steeds, nationaal én internationaal; de kloof tussen arm en rijk groeit, het milieuprobleem lijkt onoplosbaar en over de hele wereld laaien interne conflicten op. Het *Human Development Report 1999* van de Verenigde Naties leert dat de inkomensverschillen mondiaal enorm toenemen. De bovenste twintig procent verdiende in 1997 74 maal zoveel als de onderste twintig procent; in 1960 was dat nog 30 maal. Nog steeds ver-

RENATE BOS

WIM HOMPE

GERARD KRAS

LAU SCHULPEN

RUTGER ZWART

dienen veel mensen in Nederland het sociaal minimum of niet meer dan het modaal inkomen. Daarnaast is er een grote groep die meer dan modaal verdient, echter louter en alleen omdat zij anderhalfverdieners zijn. Tegenover

dit grootste deel van de bevolking staat een kleine groep die beschikt over het merendeel van het kapitaal. Het is dus goed te beseffen dat ondanks de jaren van economische welvaart en groei de doelstellingen van de sociaal-democratie nog niet zijn bereikt. Het wordt hoog tijd dat de sociaal-democratie de tendens van denivellering keert en het neoliberale koor verlaat om haar eigen geluid weer te laten horen.

Uitgangspunt voor dit manifest vormt een verwerping van de Eerste Weg die gebaseerd is op het (neo-)liberale gedachtegoed én een verwerping van de sterk hieraan gelieerde Derde Weg. Met het wegvallen van de Tweede Weg (de socialistische heilstaat) staat ons dan ook geen andere mogelijkheid open dan op te roepen tot een Vierde Weg, waarin we niet simpelweg terugvallen op oude grondslagen van de sociaal-democratie maar op basis van deze oude grondslagen toekomstgericht voortbouwen. Dit manifest wil een bijdrage zijn aan de gelukkig weer op meerdere plaatsen binnen de sociaal-democratie opgelaaide discussie over beginselen, beginopdrachten en plaatsbepaling.

Voor ons staat voorop dat belangrijke waarden in de samenleving collectief gedeeld moeten worden; een samenleving zonder gedeelde waarden en normen is geen samenleving. De taak van de overheid gaat dan ook verder dan het financieel-economische beleid: zij moet óók andere dan financieel-economische voorwaarden scheppen waardoor iedereen een menswaardig bestaan kan leiden. De overheid dient niet alleen wetgevend en opsporend actief te zijn, maar pro-actief door, tezamen met politieke par-

tijen en maatschappelijke instituties, het publieke debat over waarden en normen op gang te houden, te organiseren en te sturen. Het vervagen van het belang van waardenscheppende instellingen, zoals kerk en gemeenschap, in een tijd van verdergaande individualisering vraagt om een overheid die een gezond waarden- en normenklimaat, zowel in het publieke als private domein, in stand houdt of schept. Het gaat hierbij niet alleen om de bestrijding van verwerpelijke gedragingen als voetbalvandalisme en 'zinloos' geweld, maar tevens om het aanleren van meer fundamenteel wederzijds respect en fatsoen.

Het denken in Rode Draden plaatst onwillekeurig elk individu tegenover de ander. Dus de gewiekste, de berekenende burger of zelfs de wetsovertreder wint.

In het rapport *De rode draden van de sociaal-democratie* (oktober 1998) doet een PvdA-commissie een poging om beginselen als vrijheid, gelijkheid en solidariteit onder de gezamenlijke noemer van emancipatie te scharen. Door het beklemtonen van het begrip emancipatie verwijst Rode Draden sterk naar het denken in 'gelijke kansen' van de Derde Weg. De veronderstelling dat door emancipatie ieder mens in staat is een menswaardig bestaan voor zichzelf op te bouwen is echter verkeerd. Het proces van emancipatie wordt begrensd door normen en waarden die onze beschavingsgeschiedenis vastgelegd heeft in de wetgeving. Het denken in Rode Draden plaatst onwillekeurig elk individu tegenover de ander. Dus de gewiekste, de berekenende burger of zelfs de wetsovertreder wint. Behalve dat emancipatie per definitie individueel gericht is, verandert de invulling van emancipatie met de veranderende werkelijkheid. Tegenover dit denken van Rode Draden plaatsen wij dan ook onze Vierde Weg, waarin drie beginselen centraal staan waarvan de invulling niet, zoals in het geval van emancipatie, aan de waan van de dag onderhevig is.

Drie beginselen

Deze beginselen weerspiegelen onze dromen, idealen en utopieën. Omdat nu, aan het begin van de eenentwintigste eeuw, de sociaal-democratische idealen nog verre van bereikt zijn, is het van belang onze beginselen te blijven formuleren. We hoeven ons hierbij niet direct af te vragen of en hoe één en ander in de praktijk gerealiseerd wordt. Beginselen fungeren als toetssteen: de werkelijkheid wordt getoetst aan de beginselen en niet andersom.

Welke zijn nou die politieke beginselen van de sociaal-democratie? Wij onderscheiden drie fundamentele beginselen: solidariteit, democratie en duurzaamheid. Tussen deze beginselen bestaat geen hiërarchie, zij zijn van even grote waarde en onlosmakelijk met elkaar verbonden. Zonder duurzame democratie geen solidariteit en zonder duurzame solidariteit geen democratie. Zonder duurzame democratie en duurzame solidariteit zijn onze idealen niet te realiseren.

Bij solidariteit gaat het om de fundamentele verbanden tussen mensen. Sociaal-democraten erkennen de onderlinge verantwoor-

delijkheid voor elkaars welzijn en stellen hun eigenbelang dus niet voortdurend voorop. Democratie is een niet minder belangrijk beginsel. Door schade en schande zijn wij wijs geworden. Een consequent doorgevoerd democratisch staatsbestel biedt de beste garantie voor een rechtvaardige en solidaire samenleving. Duurzaamheid verwijst naar onze verantwoordelijkheid voor komende generaties. Het gaat hierbij om het milieu, maar ook om goed onderwijs en een gezond financieel beleid.

Solidariteit, democratie en duurzaamheid zijn nadrukkelijk beginselen die in een internationaal verband verwerkelijkt moeten worden. Het kan de sociaal-democratie in Nederland niet louter om ons eigen staatsverband gaan; zij moet haar beginselen ook in Europa en in de wereldgemeenschap tot gelding brengen. Als sociaal-democraten streven wij dan ook naar een democratisch Europa en naar een democratische wereldregering.

Het betekent dat de overheid mede dient te zorgen voor opvoeding van toekomstige generaties in democratische en solidaire traditie, en met oog voor een gezonde economie en voor een duurzame wereld voor iedereen. De PvdA dient dan ook te streven naar een optimale gelding van deze beginselen door overtuiging en, indien noodzakelijk, via wetgeving. De partij draagt die beginselen actief uit, niet alleen omdat zij zich daarmee onderscheidt van andere politieke partijen, maar vooral ook omdat zij de verwezenlijking ervan als voorwaarde ziet voor een menswaardig bestaan van allen.

Beginselen als toetssteen

Hierboven is al gesteld dat de werkelijkheid getoetst wordt aan onze beginselen. Voor sociaal-democra-

ten is de eerste werkelijkheid die getoetst dient te worden die van de economie.

Binnen de mondiaal dominante vrije markteconomie komen de beginselen solidariteit, democratie en duurzaamheid in het gedrang. Individuele competitie ondergraaft solidariteit. Het verschijnsel 'private rijkdom, publieke armoede' is in onze welvaartsstaat alom tegenwoordig. De onverschilligheid ten opzichte van de publieke zaak groeit. Tegelijk vormt de ongecontroleerde vrije markt een gevaar voor de democratie. De democratie van de vrije markt is de democratie van de dominante minderheid volgens koop- en kijkcijfers. Nationale staten dienen zich te onderwerpen aan de wetten van de markt, op straffe van internationale marginalisering. Een mondiaal opererende markt vereist een krachtige overheid op nationaal, Europees en mondiaal niveau.

Als sociaal-democraten zijn wij dan uiteraard ook voor een economie die gebaseerd is op onze beginselen van solidariteit, democratie en duurzaamheid. Het buitenspel zetten van de overheid in de economie is ontoelaatbaar. De overheid dient een beslissende invloed uit te oefenen op de economie, juist om maatschappelijke doelstellingen te bevorderen en te bereiken. Het primaat in de economie ligt dus bij de politiek. De democratisch gekozen overheid formuleert de randvoorwaarden waarbinnen de markt kan opereren en zich kan ontwikkelen en niet andersom.

Zo verwerpen wij de extreme verrijking van enkelen en het gelijktijdig achterblijven van grote groepen, aangezien die leidt tot een groeiende kloof tussen arm en rijk hetgeen in strijd is met ons beginsel van solidariteit. De vergaande privatisering die Nederland in het afgelopen decennium geteisterd heeft is verwerpelijk omdat zij ten koste gaat van de democratische controle op essentiële basisbehoeften van allen, niet op de laatste plaats van de laagste groepen in onze samenleving. Zo kunnen bijvoorbeeld nuts-voorzieningen noch de toekenning van sociale zekerheid, alleen al op grond van ons democratisch beginsel, geprivatiseerd worden. Vanuit solidariteits-oogpunt is ook de scheefgroei als gevolg van het deniverende effect van het huidige stelsel van hypotheek-aftrek onacceptabel.

Gelijke kansen of gelijke uitkomsten?

De ideologen van de derde weg pleiten voor een compromis van liberalisme en socialisme. Deze denkers zijn sterk overtuigd van de zegeningen van de vrije markt en pleiten voor een overheid die ervoor zorgt dat individuen binnen de vrije markt-samenleving gelijke kansen hebben. Een dergelijke *empowering* overheid achten wij echter te mager. Het dient niet alleen te gaan om gelijke kansen, maar ook om de feitelijke uitkomst: een menswaardig bestaan voor allen.

De derde weg legt terecht veel nadruk op de eigen verantwoordelijkheid van het individu. Ook volgens ons is ieder individu verantwoordelijk voor het op eigen kracht zorgen voor een inkomen dat hem/haar een menswaardig bestaan verzekerd. Door de destructieve kracht van de neoliberale economische orde is echter niet elk individu daartoe in staat. Het is dan ook aan de politiek deze kracht in te tomen en solidariteit mede vorm te geven. De derde weg legt de verantwoordelijkheid te veel bij het individu en heeft zo te weinig oog voor solidariteit. Zo komt men dicht bij het liberalisme uit: men is in grote lijnen tevreden met de maatschappij die onder invloed van het neoliberalisme ontstaat.

Wij zijn sterk doordrongen van de gevaren van de vrije markt, in het bijzonder ten aanzien van democratie, solidariteit en duurzaamheid. De uitgangspunten van het neoliberalisme zijn principieel onverenigbaar met die van de sociaal-democratie. De sociaal-democratie moet zich inzetten voor het behoud van een gemengde economie en de verzorgingsstaat en moet die mondiaal propageren. De sociaal-democratie wil een krachtige overheid die democratie, solidariteit en duurzaamheid bewerkstelligt.

RENATE BOS

Oud-lid steunfractie Gemeenteraad Nijmegen

WIM HOMPE

Oud-wethouder Nijmegen, 1982-1998

GERARD KRAS

Congresafgevaardigde afdeling Nijmegen, voormalig lid Partijraad

LAU SCHULPEN

Lid Partijbestuur

RUTGER ZWART

Congresafgevaardigde afdeling Nijmegen